

Кривично дело необезбеђења при војним вежбама

УДК 344.13:355.541.2

Др Александар Игњатовић, генерал-мајор

У уводном делу текста аутор указује на оправданост исцрпних прописа о мерама обезбеђења ради безбеднијег и сигурнијег руковања и употребе средстава и наоружања при војним вежбама и спречавања наступања тешких последица. Прописане мере безбедности требало би стриктно да се примењују, јер су за супротно поступање предвиђене морална, дисциплинска и кривична одговорност.

Највећи део текста односи се на кривичну одговорност за кривично дело необезбеђења при војним вежбама. При томе, детаљно су анализирани сви елементи кривичног дела необезбеђења при војним вежбама, с посебним освртом на специфичности тог кривичног дела. Оне се, пре свега, односе на радњу извршења кривичног дела као основног елемента. Радња извршења код кривичног дела необезбеђења при војним вежбама одређена је у бројним прописима о војној организацији и раду у њој, као и о руковању и начину употребе наоружања и других техничких средстава, па је реч о кривичном делу са бланкетном нормом, што је специфичност. Осим тога, карактеристична је и последица тог кривичног дела: састоји се у повреди и у угрожавању неког добра (људских живота или имовине), што је карактеристика за само неколико кривичних дела.

Аутор у чланку разматра веома важно питање утврђивања узрочне везе између радње и последице. То деликатно питање за сваку кривичну одговорност посебно је значајно за то кривично дело, јер је реч о тзв. кривичном делу нечињења, а опште прихваћено мишљење јесте да се нечињење не може сматрати узроком неке последице. Међутим, то не важи за наведено кривично дело, јер се нечињење сматра узроком последице, пошто је учинилац био правно обавезан на чињење садржано у спречавању последице.

На крају, аутор анализира узроке извршења тог кривичног дела и предлаже мере за њихово отклањање. У суштини, оне се састоје у поштовању постојећих прописа и наређења, повећању дисциплине и одговорности у раду (при извођењу вежбе), претходним практичним припремама одређене вежбе (правовремени преглед полигона и контрола оруђа, оружја и муниције) и правилном спровођењу завршнице вежбе.

Потреба за високим нивоом спремности и обучености војника, како у извођењу борбених дејстава, тако и у руковању најразноврснијим савременим оруђима и оружјем, условљено је начином вођења савремених ратова. У томе су војне вежбе и обука, ако не једини, засигурно најважнији и незаменљив облик обучавања и увежбавања људства у практичном руковању оружјем и вођењу оружане борбе. Да би обучавање што боље успело, чине се настојања да се војне вежбе и обука изводе у условима који су приближни ратним условима. Све то (ангажовање мноштва људи и технике и сложеност и динамика одвијања војних вежби и обуке) садржи и одређени степен опасности и ризика, пре свега по здравље и живот људи који непосредно учествују у њима, а потом и по друга лица и њихову имовину. Намеће се као нужно питање како да се ускладе два циља: с једне стране, треба организовати наведене облике обуке војника и припремити се за вођење оружане борбе и, с друге стране, што је могуће више отклонити или бар смањити наведени ризик и опасност по људство и имовину, како не би дошло до смртних случајева, телесних повреда и већег оштећења имовине. Поред тога, даље непрекидно усавршавање и нужно увођење новог оружја, нових оруђа и технике уопште, по начину употребе и снази дејства, ствара истовремено веће опасности по безбедност оних који рукују њима и других чија безбедност може да буде угрожена у границама домета дејстава тих средстава.

Већи степен угрожавања безбедности људи и имовине, који је настао даљим процесом усавршавања наоружања и технике и повећања њиховог борбеног ефекта, нужно намеће потребу даљег дограђивања мера безбедности прописаних различитим упутствима, приручницима и програмима за руковање тим борбеним средствима, као и детаљно прописивање нових мера, нарочито при увођењу нове борбене технике у наоружање. Истина је да се за све ситуације које могу настати употребом савршенијег и савременијег оружја не могу одмах прописати све потребне мере безбедности, што старешинама налаже да уложе све своје знање и огроман труд за самоиницијативно предузимање најцелисходнијих и најпотребнијих мера обезбеђења ради спречавања несрећних случајева. Када се одређене мере безбедности у пракси потврде као успеле, треба их што пре предвидети у прописима. Доношење исцрпних прописа о мерама обезбеђења омогућује безбедније руковање и сигурнију употребу средстава наоружања и спречавање тешких последица. Међутим, активност на спречавању тих последица за време војних вежби и обуке не исцрпљује се прописаним мерама безбедности већ и њиховом стриктном примени. Због тога су предвиђене најразличитије врсте одговорности за потврду тих прописа и за њихове прекршиоце. Помоћу њих треба да се изграде моралне обавезе код оних који су дужни да те прописе примењују, али и да се репресивним мерама обезбеди њихово остваривање, тј. примена.

У оквиру постојећих врста одговорности, као што су морална, дисциплинска и друге, предвиђена је и кривична одговорност, као

најтежа и последња врста одговорности за лица која нису предузела прописане, наређене или друге очигледно потребне мере обезбеђења или обазривости да не дође до несреће. Она је обухваћена кривичним делима непредузимања мера за заштиту војне јединице из чл. 212. Кривичног закона СРЈ, а нарочито кривичним делом необезбеђења при војним вежбама из члана 213. Кривичног закона СРЈ. Оба кривична дела су прописана „ради заштите људских живота и имовине предузимањем прописаних, наређених или очигледно потребних мера“, због чега имају много сличности. Међутим, између њих постоје и разлике, а основна је та што је кривичним делом из чл. 213. Кривичног закона СРЈ прописано предузимање наведених мера само за време војне вежбе, обуке или опита, а кривичним делом из члана 212. Кривичног закона СРЈ – у свим другим ситуацијама.

Појам кривичног дела

Кривично дело необезбеђења при војним вежбама из чл. 213. Кривичног закона СРЈ постоји када војно лице приликом вежбе, обуке или извођења опита не предузме прописане, наређене или очигледно потребне мере обезбеђења или обазривости, па тиме доведе у опасност живот људи или тешко угрози здравље људи или имовину велике вредности. Такав опис кривичног дела необезбеђења при војним вежбама дат је у одредби чл. 213. став 1. Кривичног закона СРЈ. Међутим, опис тог кривичног дела је у чл. 338. став 1. Кривичног законика СФРЈ био другачије одређен, па је гласио: „војно лице које при вежби, обуци или вршењу опита не предузме потребне мере обезбеђења или обазривости, па услед тога буде проузрокована повреда неког лица или знатна имовинска штета казниће се...“

Наведени појам кривичног дела необезбеђења при војним вежбама одређен у тексту сада важећег закона нужно намеће анализу основних елемената и појма тог кривичног дела, и то: радњу кривичног дела, његову последицу, узрочну везу између радње и последице и субјекте извршења.

Радња кривичног дела

Радња кривичног дела се састоји у непредузимању прописаних, наређених или очигледно потребних мера обезбеђења или обазривости при војној вежби, обуци или извођењу опита.¹ Из законског описа радње извршења кривичног дела произилази да то кривично дело спада у групу кривичних дела која се врше нечињењем – пропуштањем. Кривична дела код којих се радња извршења састоји у нечињењу називају се омисивни деликти. Основна карактеристика те групе кривичних дела,

¹ Тако одређена радња извршења кривичног дела знатно се разликује од оне у ранијем кривичном законнику, где је била означена као непредузимање потребних мера обезбеђења или обазривости.

на и кривичног дела необезбеђења при војним вежбама, јесте да се она врше пропуштањем нечега што је одређено лице било у обавези да предузме – учини. Обавеза предузимања неке радње може да произилази из закона – кривичног или неког другог, из неког другог прописа, из правног посла, радног односа, претходног чињења, односно поверења итд.²

Конкретне радње извршења кривичног дела необезбеђења при војним вежбама нису одређене у кривичном закону, већ бројним прописима о војној организацији и раду у њој, као и о руковању и начину употребе наоружања и других техничких средстава. Из тога произилази друга особеност радње тог кривичног дела, а тиме и самог кривичног дела, а то је да је реч о кривичном делу са бланкетном нормом, тј. о таквој врсти кривичног дела за које се даје само општи оквир радње кривичног дела, док се њено детаљно одређивање, као елемента – бића кривичног дела, препушта неком другом кривичном или некривичном пропису, који може бити садржан не само у другом закону него и у неком нормативном подзаконском акту.³

Према томе, постојање кривичног дела са бланкетном нормом зависи од примене неке норме која треба да одреди елементе бића кривичног дела и да, на тај начин, да садржину бланкетној норми предвиђеној у кривичноправном пропису. Ако таква норма није донета или је престала да важи, онда ни бланкетна норма не може да буде примењена. У чл. 213. Кривичног закона СРЈ, којим је регулисано кривично дело необезбеђења при војним вежбама, није тачно прецизирано непредузимање којих радњи значи извршење радње кривичног дела, већ је само речено: „војно лице које не предузме прописане, наређене или очигледно потребне мере обезбеђења или обазривости“. Из тако означене радње извршења произилази да је реч о многим радњама – мерама, које треба предузети приликом војне вежбе, обуке или опита, и то не само прописаних или наређених (за које се претпоставља да их је учинилац дела знао, јер су му морале бити присутне и пре вежбе) већ и очигледно потребних мера за чије се предузимање, због сплета околности, указала потреба у току вежбе, али су ипак учиниоцу морале бити присутне с обзиром на његова сазнања из дотадашње праксе и искуства.

Те последње мере морају да буду очигледно потребне мере, за разлику од прописаних или наређених, које су појмовно тачно одређене и предвиђене у одговарајућим прописима, што се за очигледно потребне мере не може рећи. Њихово појмовно одређивање подлеже оцени суда, што му још више отежава посао. Пошто је то кривично дело мало обрађивано у теорији, па чак и у теоријским радовима аутора који су се бавили проблематиком кривичних дела против оружаних снага –

² Срзентић–Стајић–Лазаревић, *Кривично право СФРЈ – општи део*, „Савремена администрација“, Београд, 1978, стр. 134–136.

³ Др Љубиша Јовановић, *Кривично право – општи део*, „Савремена администрација“, Београд, 1980, стр. 150.

Војске Југославије, судска пракса нема ослоњаца у теорији, али уз много тешкоћа ипак решава питање одређивања појма „очигледно потребне мере“. У том случају, зависно од конкретне ситуације, неопходно је да се прво утврди које потребне мере обезбеђења или обазривости нису предузете, да ли је реч о очигледно потребним мерама и према којим критеријумима треба оцењивати ту очигледност – да ли по објективним или субјективним (према личним својствима извршиоца дела).

Ради утврђивања чињенице које потребне мере нису предузете, тј. шта је требало предузети, најчешће се користи вештак или група вештака одговарајуће струке. Пошто се радња извршења кривичног дела често састоји из више делатности, потребно је утврдити све те делатности и изјаснити се о свакој од њих, као и о њима у целини, посебно о оним чије је предузимање било очигледно потребно да не би дошло до штетних последица.

Као најчешће радње извршења кривичног дела необезбеђења при војним вежбама у пракси се појављују: непредузимање прописаних мера приликом гађања, нарочито обезбеђења и осматрања стрелишта, неправилно поступање приликом гађања, нетачно бројање и евидентирање, алкаво уништавање неексплодираних мина, неправилно и непрописно руковање оружјем, оруђима и борбеним средствима итд. Има много примера непредузимања прописаних мера приликом руковања минско-експлозивним средствима и извођења опита са њима, у организовању и извођењу бојног гађања ручним бомбама, извођењу марша, организовању маршевске колоне и њеног прописног кретања, размештаја на простору, логоровања и обављања бројних других задатака.

Из наведених радњи извршења кривичног дела произилази да се појам обуке и вежбе шире тумачи и да обухвата не само активности које су временски и просторно везане за делатности на полигонима и у другим просторијама већ и активности које им претходе или следе иза њих (на пример, издавање убојног материјала за обуку или вежбе и враћање његових остатака у складиште после обуке, односно вежбе, уништавање неексплодираних зрна на терену и слично). На тако шире схватање појма вежбе упућује и тумачење законског израза „при вежби“, који означава шири појам од појма „у склопу вежбе или обуке“ јер обухвата и пропусти одређених војних лица у вези с мерама обезбеђења предузетим у фази организовања војне вежбе, као и оним које по обављеној вежби непосредно следе. И судска пракса се изјаснила за такво шире схватање наведених појмова. Тако се у пресуди Врховног војног суда ПК бр. 559/68 каже да: „уништавање неексплодираних бомби за време гађања спада у део обуке, јер је очито да се овакав рад не може одвојити од тока саме обуке“. Посебно је у вези с тим јасно изражен став Врховног војног суда у пресуди ПК бр. 298/94, где се наглашава: „Свака обука, па и војна, сложен је процес који се састоји од нормативног регулисања, а затим од планирања, припреме, извођења и анализе извршене обуке. У том процесу учествује више лица, од којих свако извршава одређене задатке. Један од задатака у извршавању војне

обуке је и њено материјално обезбеђење, у коме је оптужени С. В. као руковалац наставних средстава, био дужан да извођачима обуке изда средства из магацина. То издавање, свакако, подразумева и контролу издавања баш оних средстава која су потребана“.

Под војном вежбом се подразумева форма обуке војних јединица у приближно ратним условима. Вежбе већих јединица се називају маневрима. Циљ вежби је да се јединице обуче у практичном извођењу борбених дејстава, командовању и снабдевању, и да се провери њихова борбена способност, исправност технике, и слично.⁴

Обука је организована делатност којом се оружане снаге оспособљавају за употребу првенствено у рату, а и миру. Она се састоји од увежбавања, стицања и усавршавања општих и војнострукних знања и вештина, као и развијања навика и физичких способности појединаца и јединица.⁵

Под опитом се подразумевају истраживање, развој, производња и употреба оружја, оруђа и друге војне опреме и технике, а састоји се од експерименталног испитивања у лабораторији, на полигону или у експлоатационим условима ради утврђивања и провере тактичко-техничких и других особина и функционисања при употреби.⁶

Последица кривичног дела

Општеприхваћена дефиниција за последицу јесте да је то произведена промена или произведено стање у спољном свету.⁷ Ако је та промена или произведено стање резултат дејства радње кривичног дела, онда се говори о последици кривичног дела. С обзиром на то како се манифестује последица кривичног дела, разликују се кривична дела повреде и кривична дела угрожавања. Последица кривичних дела повреде састоји се у уништењу или оштећењу неког добра, а последица кривичних дела угрожавања – у стварању опасности за извесно добро. Створена опасност у случају кривичних дела угрожавања може да буде конкретна или апстрактна. Конкретна опасност постоји ако је опасност стварно наступила за неко добро, тј. ако је могућност наступања повреде била тако великог степена да је постојала вероватноћа да ће наступити. Апстрактна опасност постоји онда када опасност није наступила за неко добро, али је постојала извесна могућност да наступи.

На основу анализе последица кривичног дела необезбеђења при војним вежбама према садашњем законском решењу, оно је једно од ретких кривичних дела у којем се последица састоји и у повреди и у угрожавању.

Према чл. 338. Кривичног законика из 1951. године, последица кривичног дела необезбеђења при војним вежбама састојала се у

¹ Група аутора, *Коментар Кривичног закона СФРЈ*, „Савремена администрација“, Београд, 1978, стр. 688.

² Исто.

³ Миомир Лутовац и др Јован Павлица, *Кривична заштита оружаних снага СФРЈ*, „Војноиздавачки завод“, Београд, 1980, стр. 217.

⁴ Срзентић–Стајић–Лазаревић, исто, стр. 140; др Љубиша Јовановић, исто, стр. 101.

повреди неког лица, проузрокованој смрти или имовинској штети (знатној или великих размера), што значи да то кривично дело није спадало у кривично дело угрожавања, већ у кривично дело повреде. Међутим, у Кривичном закону СФРЈ из 1977. године напуштено је раније решење, и у чл. 213. став 1. као последица кривичног дела предвиђено је и довођење у опасност живота људи, тешко угрожавање њиховог здравља или имовине велике вредности. Дакле, предвиђено је и угрожавање као последица кривичног дела. У ставу 2. тога члана задржано је решење из ранијег кривичног законика, где је последица била одређена као повреда. Иста је ситуација и са Кривичним законом СРЈ из 1992. године, у којем је, у суштини, преузет основни текст Кривичног закона СФРЈ из 1977. године, с тим што је преименован у Кривични закон СР Југославије. Према томе, с обзиром на наведену промену у начину одређивања последице, кривично дело необезбеђења при војним вежбама из чл. 213. Кривичног закона СРЈ у основном облику (став 1) спада у кривична дела угрожавања, док у квалификованом облику (став 2) спада у кривична дела повреде, па дело постоји не само када је дошло до смрти неког лица или до његовог телесног повређивања већ и ако су доведени у опасност животи људи, или ако је тешко угрожено њихово здравље или имовина велике вредности. И у једном и у другом случају штетна последица је усмерена против живота и здравља људи и имовине. Истина, у том закону се децидирано не наводи о којој и чијој имовини је реч, али је сасвим јасно и у пракси о томе нема спора да је реч о имовини у најширем смислу речи, тј. како о имовини физичких, тако и о имовини правних лица, па и о војној, односно државној имовини.

Док је за кривично дело непредузимања мера за заштиту војне јединице из чл. 212. Кривичног закона СРЈ последица „уже“ одређена и односи се само на људе, стоку, имовину и друга материјална добра која припадају одређеној јединици и која су поверена одређеном војном старешини, за кривично дело необезбеђења при војним вежбама не одређује се о „којим људима“ и „чијој имовини“ је реч. Најчешће је реч о људству и имовини из састава јединице или јединица које учествују у вежби, обуци или опиту, мада, и поред великих мера предострожности, могу да буду угрожени и животи људи и имовина на читавом терену на којем се вежба непосредно одвија, па и на ширем подручју. У пракси су забележени бројни примери да су штетне последице управо погодиле људе и имовину изван састава јединица које су учествовале на вежби (мештане околних села или насеља, њихову стоку и другу имовину).

Уколико се такве негативне појаве и пропусти не прате и не отклањају уочене слабости у организацији војних вежби, нарочито оних већих размера, у којима на широком подручју учествује огроман људски и материјални потенцијал, наведених случајева, па и оних са најтежим последицама, биће и убудуће, поготову што се јединице Војске Југославије, због наметнуте тежње да се прате најсавременија достигнућа у ратној техници, наоружавају савременим оружјем, оруђима и другим

борбеним средствима са великим дометом и јаким разорним и другим негативним дејством у ширим размерама.

Осим наведене просторне дистанце на којој могу наступити штетне последице, занимљива је и временска дистанца наступања тих последица. Наиме, учињени пропусти у раду и непредузимање одговарајућих мера не морају одмах да резултирају штетним последицама. Често штетне последице због учињених пропуста настају касније, понекад и после више месеци, па и година. На пример, на стрелишту или месту одржавања вежбе остану неексплодираних мине или друга распрсквајућа средства или предмети, које касније неко пронађе (најчешће деца) и активира, те дође до повређивања или смрти.

Термини за означавање последица тог кривичног дела донекле су непрецизни. Уз уважавање свих разлога због којих је законодавац морао да употреби бројне ирзасе: „живот људи“, „здравље људи“, „имовина велике вредности“, „имовинска штета великих размера“, ⁸ чини се да је реч о истим или барем веома блиским појмовима, па се могло избећи њихово гомилање и непотребно набрајање. На тај начин појам последице је широко одређен, односно, прилично неодређен и променљив, нарочито у случају када не наступи конкретна повреда – последица, већ дође само до апстрактне последице – када се „доведе у опасност“ живот људи или тешко угрози њихово здравље или имовина велике вредности. У таквим ситуацијама је потребан додатни напор за утврђивање, односно оцењивање да ли су и колико доведене у опасност наведене вредности, тј. када се може сматрати да су доведене у опасност, јер је и сам појам „доведе у опасност“ неодређен, преширок и нејасан, тако да изазива много полемике и дилеме у тумачењу.

Непрецизност наведених израза посебно је очигледна када се анализира израз „друге тешке последице“.⁹ Наиме, није јасно шта се при томе мисли, на које последице, да ли на оне које се не односе на људске животе, њихово здравље и имовину, да ли таквих уопште има и, ако их има, које су то последице. Чини се да таквих последица изван наведених последица нема, и да је законодавац, плашећи се да нешто (неку последицу) не испусти, отишао у другу крајност, чинећи законски текст непрецизним и опширним, насупрот интенцији да мора бити кратак, прецизан и јасан. Решење за тај проблем налази се у одредби чл. 338. Кривичног законика, који је био на снази до 1977. године, који није садржао тако неодређену формулацију. Наиме, у пракси спровођења новог кривичног закона, а то је период од 20 година, најбоље се показало да унете новине за то кривично дело скоро уопште нису

⁸ Према закључку бр. 4/94 Саветовања кривичних одељења од 1994. године, имовином велике вредности сматрао се износ који прелази 15.000 динара, а имовинском штетом великих размера – штета чији износ прелази 100.000 динара. С правом се поставља питање да ли су ти износи већ превазиђени, а ако нису, вероватно ће бити у блиској будућности.

⁹ Неодређеност тог термина наглашава и др Зоран Стојановић, *Кривични закон СРЈ* (са коментаром и регистром појмова), НИУ „Службени лист СРЈ“, Београд, 1995, стр. 215.

примењиване, што значи да и нису биле потребне, или барем не у мери у којој су уведене.

Узрочна веза између радње и последица

На основу наведеног схватања радње и последице предметног кривичног дела у теорији и пракси, поставља се као проблем узрочна веза између радње и последице. Јер, проблем узрочности, не само у теорији кривичног права већ и у пракси, једно је од најзначајнијих питања. Кривичноправни појам и значај узрочности тесно је повезан са филозофским појмом о међусобној повезаности и условљености појава у природи и друштву. Наиме, све појаве у природи и друштву међусобно су повезане закономерном ланчаном узрочношћу, тако да једна доводи до друге, а та до настајања сваке следеће итд. У том општем и непрекидном току није могуће установити која је појава узрок а која последица, ако се посматрање не ограничи на одређени случај – догађај, као на тренутак и делић тог огромног и свеобухватног тока.¹⁰

Мада се постојање узрочности као нужног елемента сваког кривичног дела подразумева, посебно је важно да је узрочна веза између радње и последице код тог кривичног дела нарочито наглашена, јер се кривично дело необезбеђења при војним вежбама налази у групи оmissивних кривичних дела, тј. дела извршених нечињењем. Због тога се узрочност код тог кривичног дела не може расправљати на начин како се то чини за кривична дела извршена чињењем.¹¹ Међутим, у садашње време је веома доминантна и широко заступљена теорија правне узрочности нечињења. Према тој теорији, нечињење се сматра узроком последице ако је учинилац кривичног дела био правно обавезан на чињење садржано у спречавању последице. Сходно таквом схватању је и нормирање чл. 30. став 2. Кривичног закона СРЈ, који гласи: „Кривично дело може бити извршено нечињењем само када је учинилац пропустио чињење које је био дужан да изврши“. Зато приликом утврђивања узрочности код кривичног дела необезбеђења при војним вежбама треба прво утврдити активне субјекте, тј. војна лица која су у конкретном случају била дужна да предузму потребне мере обезбеђења или обазривости, а затим утврдити да ли би се радњом која се у одређеном тренутку очекује од тих лица спречило наступање забрањене последице. У питању су радње предвиђене прописима или радње диктиране околностима у оквиру којих се изводи обука, вежба или опит. Другим речима, код кривичних дела те врсте, па и кривичног дела необезбеђења при војним вежбама, неспречавање последице изједначаје се са њеним проузроковањем, под условом да постоји правна дужност да се делује на спречавању последице.

¹⁰ Др Љубиша Јовановић, *исто*, стр. 104.

¹¹ Има теорија према којима нечињење не може да буде узрок последице, односно узрок може да буде само нека промена у спољном свету, као што је то случај код чињења. Међутим, нечињење не производи никакву промену, па се и не може рећи да је нешто учињено нечињењем.

Радња спречавања последице код тог кривичног дела мора да буде таква да се једино пропуштањем њеног извршења могла проузроковати забрањена последица. Израз „проузроковати“ јасно обележава потребу постојања узрочне везе између пропуштања и забрањене последице, односно да је пропуштање непосредно проузроковало последицу, а не и да је само допринело да до ње дође, тј. да је условило заједно са још неким пропустима. У случају да постоји више пропуста који су довели до наступања последице, треба тражити који је међу њима узрок, а који су условили последице. Од правила да се услови не сматрају узроком последице изузетак је случај када је услов по свом дејству такав да се може сматрати проузроковањем последица, тј. када постоји узрочни однос између њега и последице која је наступила. Ако узрочне везе нема, не постоји ни кривична одговорност војног лица, без обзира на то што су се стекли други елементи – пропуштање и повреда, односно штетна последица. Према томе, не може се то кривично дело ставити на терет, на пример, руковоацу вежбе или другом одговорном војном лицу за безбедносно извођење војне вежбе на којој је дошло до повреде или смрти неког лица или до одговарајуће имовинске штете, без обзира на то што је оно пропустило да предузме прописане, наређене или очигледно потребне мере обезбеђења или обазривости, ако наведене последице нису проузроковане пропуштањем тих мера.

У пракси војних правосудних органа, нарочито тужилаштва и првостепених војних судова, постоји тенденција ширег схватања узрочне везе, па и њене примене у конкретним случајевима. Осим тога, и сами оптужени, као и њихови браниоци, често указују на то да су узрок настале последице пропусти других војних лица. Такво понашање одбране углавном је срачунато на то да се узрочна веза између нечињења, односно пропуста одређених лица и последице која је наступила пребаци на та друга лица и тиме избегне кривична одговорност оптужених. Због таквог тумачења узрочне везе између одређених пропуста и последице долазило је до оптуживања и оглашавања кривим појединих извршилаца предметног кривичног дела, али је Врховни војни суд, одлучујући по жалбама, интервенисао уз образложење да нема узрочне везе између пропуштања оптуженог и последице која је наступила, односно да се сувише широко иде у тумачењу узрочности. У вези с тим, задатак суда је да утврди која је радња (пропуштање) непосредни узрок последице, односно да та радња или радње морају бити таквог карактера да проузроковањем последице прекидају узрочни ланац евентуалних пропуста других лица.

Субјекти извршења дела

Извршиоци кривичног дела необезбеђења при војним вежбама могу да буду само војна лица. Јасно је да су појмом „војно лице“, употребљеним у чл. 213. став 1. Кривичног закона СРЈ за означавање субјекта извршења кривичног дела, обухваћена сва лица у смислу чл. 113, т. 5.

Кривичног закона СРЈ, па и војници на одслужењу војног рока, лица из резервног састава док се као војни обвезници налазе на војној дужности и цивилна лица која обављају одређену војну дужност. Основни услов да сва та и друга лица обухваћена појмом „војно лице“ могу да буду извршиоци тог кривичног дела јесте да су приликом вежбе, обуке или извођења опита била обавезна да предузму прописане, наређене или очигледно потребне мере обезбеђења или обазривости, али их нису предузела. Истина, у законском тексту наведеног кривичног дела не наводи се изричито поменута обавеза војних лица да предузму одговарајуће мере обезбеђења или обазривости, али она произилази из тумачења законског текста. Међутим, без обзира на то, можда би, ради што јаснијег одређивања субјекта извршења дела, *de lege ferenda* требало нешто другачије одредити субјекте извршења тог кривичног дела. Наиме, требало би прецизирати да је извршилац кривичног дела лице које је дужно да приликом обуке, вежбе или опита предузме прописане, наређене или друге потребне мере, јер учинилац тог кривичног дела не може да буде и војно лице које је само имало задатак да учествује на вежби, па је током вежбе извршило кривично дело које није у вези са вежбом или тачније, које се не тиче предузимања наведених мера ради безбеднијег извођења вежбе, обуке или опита. Ко је извршилац тог кривичног дела мора се у сваком конкретном случају утврђивати на основу чињенице које је војно лице било обавезно да при извођењу вежбе, обуке или опита предузме одређене мере како не би дошло до забрањених последица. На пример, командир јединице ће бити одговоран ако приликом форсирања реке није предвидео све потребне мере да не дође до утапања или до друге повреде везане за пропусте током вежбе. Међутим, он неће бити одговоран за то кривично дело ако при извођењу вежбе неко од учесника, и поред издатог наређења, откочи оружје и опалењем повреди некога, који се затим утопи. За ту последицу – повреду и утапање, одговараће онај ко је извршио повређивање, али не за кривично дело необезбеђења при војним вежбама, већ за друго кривично дело, пошто није имао обавезу да приликом извођења вежбе предузима мере обезбеђења.

Вежба, обука или опит најчешће се састоје од мноштва делатности, тако да се током њиховог извођења могу, уколико нису предузете потребне мере обезбеђења, произвести штетне последице предвиђене овим кривичним делом. С обзиром на такву сложеност деловања, осим руковаоца вежбе, за њено безбедно извођење су задужена и друга војна лица, која треба да спроведу одређене мере обезбеђења. У случају непредузимања мера које су обавезна да предузму, та лица могу да буду кривично одговорна за наведено кривично дело. Тако ће бити одговоран осматрач стрелишта ако при извођењу бојног гађања није добро осматрао стрелиште и предузимао активне мере обавештавања, па је неки војник отишао са ватрене линије у зону гађања, где је повређен; такође, биће одговоран командир обезбеђења ако није предузео мере осигурања стрелишта, па је дошло до повређивања или смрти неког лица итд.

Извршиоци кривичног дела необезбеђења при војним вежбама могу да буду не само војна лица која учествују у обуци, вежби или опиту већ и друга војна лица од чијег ангажовања зависи њихово извођење. То су, пре свега, војна лица која су одговорна за материјално обезбеђење извођења вежбе или обуке (издавање муниције, хемијских средстава и слично). У судској пракси је било случајева да су за то кривично дело кривично одговарали руковооци муниције, руковооци магацина и друга лица задужена за материјално обезбеђење јединице јер су погрешно издала материјална средства (на пример, уместо школске – бојну муницију, или уместо једне врсте муниције – другу итд.). У таквим случајевима може да дође до веома тешких, па и смртних последица, за које су, ако не искључиво, знатно крива управо наведена лица, па би било неоправдано да због тога не трпе санкције. Свакако да би међу лицима одговорним за то кривично дело могла да буду и лица која у било којем својству прате вежбу, али под условом да имају овлашћења и да издају наређења којима утичу на ток и начин одвијања вежбе.

На тако широк круг војних лица која могу бити кривично одговорна упућује и опис тог кривичног дела у Кривичном закону СРЈ, који гласи: „војно лице које при вежби, обуци или вршењу опита не предузме прописане, наређене или очигледно потребне мере обезбеђења и обавезности...“ Израз „при вежби“ указује на то да као учеснике вежбе треба схватити шири круг лица, а не само непосредне учеснике у вежби, при чему се упућује на већи број могућих извршилаца дела, што се и у пракси потврђује као сасвим тачно, јер није логично да се неком лицу негира учешће у вежби само зато што није непосредно учествовало у њој, али је учествовало у њеној припреми и без његовог учешћа не би било могуће организовати вежбу. На пример, не може се руковооцу магацина муниције оспорити учествовање у вежби само зато што муницију не издаје на терену, већ у магацину. Такав став је заузет и у пракси првостепених војних судова и Врховног војног суда са ваљаном аргументацијом.

Однос кривичног дела необезбеђења при војним вежбама и кривичног дела непредузимања мера за заштиту војне јединице

Не само по месту и редоследу у Кривичном закону СРЈ већ и по многим другим елементима постоји велика сличност између та два кривична дела. У основи, то су два сродна кривична дела, што потврђује и законски текст основног облика тог кривичног дела, који гласи: „Војни старешина који не предузме прописане, наређене или друге очигледно потребне мере за чување живота и здравља људи који су му поверени, за осигурање и одржавање у исправном стању објеката предмета и средстава који служе борбеној готовости, за уредно снабдевање храном, опремом или материјалом јединице која му је поверена, за чување и негу стоке или да се на време и уредно изврше осигуравајући радови или обезбеђење објеката који су му поверени, па тиме доведе у

опасност животе људи или тешко угрози здравље људи или имовину велике вредности...“

Из описа тог кривичног дела произилази да је и то кривично дело као и кривично дело необезбеђења при војним вежбама, из групе кривичних дела која се врше нечињештем (омисивни деликти). Дакле, и за постојање тог кривичног дела потребно је да постоји обавеза чињења, и то из истих разлога као и код кривичног дела необезбеђења при војним вежбама. Радња извршења је код оба кривична дела дата на потпуно идентичан начин: „ко не предузме прописане, наређене или друге очигледно потребне мере“, па произилази да и код кривичног дела непредузимања мера за заштиту војне јединице конкретне радње извршења нису одређене у Кривичном закону СРЈ, већ у другим прописима. Према томе, реч је, такође, о кривичном делу са бланкетном нормом.

На истоветан начин је одређена и последица оба кривична дела, јер се и код једног и код другог описује речима: „па тиме доведе у опасност живот људи или тешко угрози здравље људи или имовину велике вредности“ (став 1), односно: „ако је наступила тешка телесна повреда или смрт неког лица или имовинска штета великих размера или су наступиле друге последице“ (став 2). Не само да је у законском тексту на исти начин одређена последица за оба кривична дела већ заиста наступају сличне последице, најчешће телесне повреде или смртни случајеви, што значи да су та два кривична дела слична и по тежини последица, које и код једног и код другог кривичног дела имају исти негативни одраз на борбену готовост и спремност јединица за обављање задатка.

Према садашњем законском решењу, оба кривична дела (чл. 212. и 213. Кривичног закона СРЈ) по последици спадају и у кривична дела угрожавања (став 1) и у кривична дела повреде (став 2), док је према раније важћем законском решењу кривично дело необезбеђења при војним вежбама имало за последицу само повреду, а кривично дело непредузимања мера за заштиту војне јединице у основном облику – угрожавање, а у квалификованом облику – повреду, што значи да за постојање дела није било нужно наступање последице, па се може рећи да је оно било кривично дело угрожавања, а кривично дело необезбеђења при војним вежбама – кривично дело повреде.

Поред изнетих сличности између та два кривична дела, постоје и бројне разлике које их ипак чине посебним кривичним делима. Прво, разлика је у погледу субјектата извршења дела. Извршилац кривичног дела из чл. 213 Кривичног закона СРЈ може да буде свако војно лице из чл. 113. т. 5. наведеног закона. Код кривичног дела из чл. 212. Кривичног закона СРЈ извршилац може бити само војни старешина. Дакле, не свако војно лице, већ само надлежни старешина коме су, према одређеним одредбама правила и наређењима, поверени људи, предмети, средства и објекти да се стара о њима, односно да их обезбеђује и одржава у исправном стању, па, у сви с тим, и да предузима одређене мере.

И пасиван субјекат је уже одређен код кривичног дела из чл. 212. Кривичног закона СРЈ у односу на кривично дело из члана 213. тог закона, јер код кривичног дела из чл. 212. то могу да буду људи, стока и материјална добра само јединице која је поверена одређеном војном старешини, док су код кривичног дела из чл. 213, не само људи и имовина из одређене јединице већ и људи и имовина из састава других јединица па и изван Војске Југославије.

Најзад, на основу пажљиве анализе прописаних мера обезбеђења и обазривости стиче се утисак да су оне у чл. 213. Кривичног закона СРЈ уже одређене. Оне то и јесу ако се узме у обзир период у којем треба предузети одређене радње. Наиме, код кривичног дела из чл. 213. Кривичног закона СРЈ предузимање одређених мера обезбеђења и обазривости везано је за тачно одређено време, а то је време трајања вежбе, обуке или опита, наравно са припремним и завршним радњама. Према томе, одговорност одређених лица везана је за пропуштање предузимања одређених радњи у тачно одређеном периоду. Ако се зна да су те радње, без обзира на наведену извесну неодређеност, ипак одредиве, као закључак се намеће да су мере обезбеђења и обазривости у чл. 213. заиста уже одређене. Насупрот тим и таквим мерама, код кривичног дела из чл. 212. Кривичног закона СРЈ постоји, временски, дужа обавеза надлежног војног старешине за предузимање одређених мера и задатака ради очувања људских живота и материјалних средстава. Обично се та обавеза везује за њихово својство на војној служби, њихов статус, одговарајуће постављење на одређену дужност (на пример, командир карауле, командир чете итд.), што, свакако, дуже траје од извођења једне вежбе, обуке или опита, без обзира на то колико дуго они трају или колико се често понављају. Такође, разлика је и у самој природи и квалитету прописаних, наређених и других потребних мера која произилази из наведених разлика у карактеру посла, јер је у случају вежбе, обуке или опита реч о обављању одређених задатака са специфичним карактеристикама, а у случају радњи из члана 212. Кривичног закона СРЈ – о обављању свакодневних дужности, у оквиру којих су те обавезе и задаци бројнији и разноврснији.

Узроци кривичног дела необезбеђења при војним вежбама и мере за њихово отклањање

Обично се узроци једне појаве деле на узроке објективног и субјективног карактера, што се може учинити и с узроцима кривичног дела необезбеђења при војним вежбама. На основу досадашње праксе, од узрока субјективног карактера на првом месту би се могли навести непоштовање и занемаривање постојећих прописа и наређења. Наиме, најчешће је до тешких повреда и погибија на вежбама и током обуке долазило због тога што се нису поштовали прописи о организовању припреме вежбе, а нарочито прописи којима се регулишу поступци за време самог извођења, као и непосредно после вежбе. Основни разлог

наведеног непоштовања и занемаривања постојећих прописа и одређених поступака у раду јесте самоувереност у стечено искуство и своје способности. Због тога су се поједина лица задужена за обављање одређених задатака, па и оних кључних (на пример, руковалац гађања или командир обезбеђења), олако односила према својим задацима непосредно пре вежбе, због чега је у току вежбе долазило до ризика од којих се неки нису могли савладати, па су завршени са кобним последицама. Због непоштовања прописа и одређених поступака у раду чести су случајеви да се бојна гађања изводе рутински, да се прецизно не евидентирају неексплодираних мине и друга експлозивна средства, да се детаљно не претражује терен, да се не прегледа наоружање свих војника, да се све то уради на брзину, на једноставан и импровизиран начин због чега најчешће долази до нежељених последица. Веома често се не поштују прописи ни приликом уништавања неексплодираних зрна, која, противно прописима, руковалац гађања уништава паљењем у присуству војника, без пиротехничара, који је једино позван да уништава неексплодираних средства, што је, такође, изазивало веома тешке последице, било приликом самог уништења средстава, било да средства нису сасвим уништена, па су их пронашла друга лица (најчешће деца), која су их непажњом активирала и страдала. Даље, један од могућих узрока јесте непоштовање прописа приликом одређивања и обележавања зоне сигурности, због чега је долазило до повређивања или, чак, и смрти војника стражара, односно других лица која су се налазила у близини те зоне. Непрописно држање и разврставање муниције, како у приручним магацинима, тако и током гађања, често доводи до замене једне врсте бојне муниције другом, или бојне муниције школском муницијом, што је чест узрок извршења наведеног кривичног дела, односно доводи до несрећних случајева. Такође, нестручност и недовољна практична обученост, нарочито младих старешина одређених за руковоаоце вежби, једна је од околности која је условљавала неприпремљено и неорганизовано извођење вежби, што је доводило до пропуста у раду који су проузроковали штетне последице. Ту је очигледно изостала помоћ и контрола претпостављених старијих и искуснијих старешина, за које се не поставља питање кривичне одговорности, али поникад има места за другу врсту одговорности – моралну одговорност. Препуштени сами себи приликом извођења гађања, организатори су сву пажњу концентрисали на постизање што бољих резултата, занемарујући безбедност учесника у вежби и других лица, односно то да је потребно, пре свега, безбедно извести вежбу, а затим тежити што бољем резултату, јер и најбољи резултати остају у сенци ако се догоди несрећан случај. Најзад, субјективни чинилац јесте и незнање за постојање одређених наређења, правила и упутстава којима се регулишу одређена питања безбедности људства и материјалних средстава. Наиме, често се млађим старешинама приликом пријема дужности не укаже на постојање свих тих наређења и упутстава, па за њих сазнају тек када се догоди неки случај или када се покрене кривични поступак.

Узроци објективног карактера ређе доводе до несрећних случајева и превазилазе домен предметног кривичног дела. Ипак, на њих убудуће треба обратити пажњу и предузети мере за њихово отклањање. Они се најчешће испољавају у неусловности полигона за извођење вежби и техничкој неисправности средстава – оруђа, оружја и муниције. Неусловност полигона, најчешће стрелишта, испољава се у погрешном избору терена, који треба да се бирају према бројним критеријумима за безбедно организовање вежбе, односно гађања. На теренима треба да има природних препрека, узвишња за спречавање лета пројектила, да су довољно пространи и за одређену врсту гађања прегледни – тако да у целини одговарају одређеним нормативима, а не да се на њима вежбе импровизишу. Осим тога, треба да су довољно удаљени од насељених места због безбедности од дејства пројектила с највећим дометом, којим се гађа на одређеном полигону. Средства којима се гађа морају да буду стално исправна и да се, по потреби, прегледају и занављају.

Најзад, узрок објективно-субјективне природе код извршења тог кривичног дела често је преоптерећеност на послу. Јер, одређени број старешина заиста је исувише оптерећен на послу, што свакако умањује њихову способност да се потпуно ангажују и да правовремено реагују не само у припреми вежбе већ и током њеног извођења. Међутим, значајно је да та околност готово никада није самостално деловала и била једини узрочник забрањене последице. Због тога, поред наведеног објективног, има и субјективни карактер.

Отклонити све наведене узроке значи спречити извршење кривичног дела, јер, против појава се није могуће борити, пошто се оне не могу отклонити, али се могу отклонити узроци који до њих доводе, па је то не само правно већ и животно искуство добродошло у борби против узрока кривичног дела *непредузимања мера за заштиту војне јединице и обезбеђења при војним вежбама*. Када се предузму мере за заштиту војне јединице и потребне мере обезбеђења и обазривости не може доћи до извршења тих кривичних дела. Код оба кривична дела, бог наведене сличности, реч је о скоро истим мерама: повећању дисциплине и одговорности у раду уопште, и доследној примени одговарајућих наређења, прописаних и очигледно потребних мера. Да би се наведене мере могле спровести потребно је да се сазнају и стално прате, а затим и да се доследно спроводе у пракси. Правовременим обавештавањем о одговарајућим прописима спречава се главни узрок њиховог непримењивања – њихово непознавање за примену очигледно потребних мера, поред осталог, потребно је и развијање самоиницијативности, што није могуће без доброг познавања свега онога што је прописано, јер се самоиницијатива и сналажење у одговарајућем тренутку не могу испољавати ако то није регулисано.

Детаљна претходна практична припрема одређене вежбе, добра организација њеног одвијања и правилна и до краја спроведена завршница неминовне су претпоставке за успешно и безбедно извођење вежбе. То подразумева, прво, правовремен и детаљан преглед поли-

гона и стрелишта на којима ће се вежба одвијати, што често изостаје, па се старешине са њима први пут сусрећу тек када треба отпочети вежбу. Такође, треба правовремено и стручно проконтролисати средства – оруђа, оружје и муницију, како би се на њима отклонио свентуални квар и избегла било каква замена муниције или других минско-експлозивних средстава. На тај начин би се отклонили и сви други објективни узроци, који и нису само објективне природе уколико се правовремено открију и уоче, а то се може рећи и за неке друге узроке објективног карактера.¹²

---

¹² Због ширине круга читалаца, материја третирана у овом чланку и начин њеног излагања делимично излазе из оквира стручног – правничког разматрања и излагања одређеног проблема, а указује се на неке основне проблеме специфичног процеса који се свакодневно одвија у војним јединицама, у тежњи ка што бољој и успешнијој обучености за обављање постављених задатака.